

Učiteľské pôsobenie a pedagogické náhľady Petra Jilemnického

PhDr. VLADIMÍR MICHALIČKA,
Filozofická fakulta Univerzity Komenského, Bratislava

ÚVOD

V tomto roku si celá naša kultúrna verejnosť pripomenie 30. výročie úmrtia národného umelca Petra Jilemnického.

Peter Jilemnický (1901—1949) položil svojím literárnym dielom základný kameň slovenskej socialistickej literatúry, aktívne pracoval na poli komunistickej publicistiky a patrila k významným vlasteneckým učiteľom-komunistom predmníchovskej republiky. Žil a pracoval v prvej polovici nášho storočia, v dobe, keď sa vyostroval zápas medzi dvoma protikladnými triedami vtedajšej buržoáznej spoločnosti. Jilemnický otvorene stál na strane revolučných síl tejto spoločnosti a celým svojím dielom, životom a osobným postojom napomáhal príchodu spravodlivého dneška.

I. ANALÝZA PRAMEŇOV A LITERATÚRY

Život a dielo Petra Jilemnického nemohli zostať v našej odbornej a umeleckej literatúre nepovšimnuté. Celý rad autorov z oblasti literárnej histórie a kritiky, z dejín kultúry a učiteľstva sa k tejto tematike vrátili a spracovali ju v knižných a časopiseckých príspevkoch.

K najvýznamnejším a najrozsiahlejším dielam o Jilemnickom patrí dvojdielna monografia B. Truhlářa: Peter Jilemnický — spisovateľ, bojovník (Bratislava, I. diel 1955, II. diel 1958). Autorove vedecké záujmy, erudícia a znalosť problematiky ako aj bohatosť materiálu mu umožnili v tejto práci podrobne sa zaoberať životom a literárnou tvorbou Jilemnického. Menovaný autor vydal knižne ešte ďalšie práce o Jilemnickom, ktoré však vychádzajú z tohto základného materiálu.

Najvýznamnejšou prácou, ktorá sa zaoberá učiteľskou činnosťou a pedagogickými názormi Jilemnického, je práca V. Dočkalovej: Jilemnický — učiteľ ľudu (Bratislava 1963). Práca je však písaná novinárskym štýlom, autorka sa často necháva uniesť množstvom faktov, ktoré sa jej nepodarilo náležitejšie systematizovať.

Rozsiahlejšou štúdiou na danú tému je aj práca J. Schuberta: Pedagogický profil Petra Jilemnického (Bratislava 1961). Autor v nej prináša viacero zaujímavých pohľadov na učiteľskú činnosť Jilemnického, ale v niektorých otázkach nie najšťastnejšie vyvodzoval jeho pedagogické náhľady z literárnej tvorby.

Naša práca sa zameriava na bližšie poznanie učiteľskej činnosti a pedagogických náhľadov Jilemnického. Pri jej zostavovaní sme vychádzali predovšetkým z literárnych prameňov, pedagogické náhľady sme skúmali na základe štúdia Jilemnického príspevkov s pedagogickou tematikou. Časť materiálu sme získali aj prehliadkou archívu ZDŠ v Juri pri Bratislave.

II. ŽIVOT A DIELO PETRA JILEMNICKÉHO

Peter Jilemnický sa narodil 18. marca 1901 v Kyšperku. Otec Peter Jilemnický pracoval ako rušňovodič Severozápadnej dráhy a vplýval na výchovu svojho syna najmä vtipným rozprávaním príbehov z učňovských vandroviek ako aj láskavou prítlunosťou.

Matka Anna Jilemnická, rod. Šubrtová, múdra a vzdelaná žena, prebúdza v ňom vrúcny vzťah k prírode, českému jazyku a ľudovej kultúre. Atmosféru vrúcneho vzťahu ku kultúre a umeniu našiel aj u svojich súrodencov Márie a Jindřicha.

Ľudovú a meštiansku školu vychodil Jilemnický v rodnom Kyšperku. Vysvedčenie z tretieho ročníka meštianskej školy potvrdzuje, že vo väčšine predmetov dosiahol hodnotenie výborné, len v prírodovedných predmetoch bol hodnotený ako chválitebný. Navyše absolvoval nepovinnú výuku nemeckého a francúzskeho jazyka. Už z toho vidieť, ako sa začali u Jilemnického postupne formovať jeho umelecké a kultúrne záujmy.

V školskom roku 1916—1917 sa stáva študentom Kráľovskej českej hospodárskej strednej školy v Chrudimi, kde sa aj v roku 1919 podrobil úspešnej maturitnej skúške.

Po skončení štúdií rozhodol sa Jilemnický pre učiteľské povolanie. V práci, na ktorú sa pripravoval, nevidel totiž záruku svojej budúcnosti a odchodom mnohých učiteľov na Slovensko v tomto období sa uvoľnilo viacero učiteľských miest. A. Doubrava uvádza, že po skončení štúdií v Chrudimi sa dva razy pokúša o prijatie na učiteľský ústav v Hradci Královém, ale neuvádza bližšie údaje o tomto málo známom fakte.¹⁾ Na Jilemnického žiadosť ho Okresný školský úrad v Žamberku vymenoval za dočasného výpomocného učiteľa na dvojtriednej škole ľudovej vo Verměřoviciach pri Kyšperku s nástupom od 6. októbra 1920. Učiteľská činnosť Jilemnického v tomto období je málo preskúmaná. Isté je, že v tom čase už vystúpil z cirkvi a v tomto duchu pôsobil v škole i mimo nej. O tom, že učiteľská práca sa mu zapáčila, svedčí, že ho inšpirovala k napísaniu drobných prozaických prác a že sa rozhodol doplniť si učiteľskú kvalifikáciu dňa 14. júna 1921 ako externista doplňovacou skúškou maturitnou na Štátnom učiteľskom ústave v Leviciach.²⁾

V októbri 1921 nastúpil P. Jilemnický vojenskú prezenčnú službu v hraničnom prápore č. 9 v Rimavskej Sobote a od toho času sa datuje jeho úzky vzťah k ľudu, prírode a udalostiam na Slovensku. Po čase je preložený do Banskej Bystrice, kde sa stretáva s Klementom Gottwaldom i ďalšími pracovníkmi komunistického hnutia. Ako cvičiteľ FRTJ sa venuje výchove proletárskej mládeže, čoraz užšie sa primkýňa k práci v komunistickom hnutí a pravidelne prispieva do komunistickej tlače. Začiatkom roku 1922 sa stáva členom KSC. Dozrieva v ňom rozhodnutie zostať ako učiteľ na Slovensku a dať všetky tvorivé sily do služieb spravodlivého boja slovenského ľudu. Preto ešte pred ukončením vojenskej prezenčnej služby podáva si prostredníctvom svojho vojenského útvaru žiadosť na referát MŠaNO v Bratislave o ustanovenie za učiteľa v obvode školského inšpektorátu Dolný Kubín.³⁾ Vybavenie žiadosti sa však na referáte MŠaNO odkladalo a nakoniec Jilemnického vymeno-

¹⁾ Doubrava, A.: *Bratři Jilemničtí*. Časopis Pochodeň 1971, č. 262, str. 5.

²⁾ Dvořák, J.: *Učitelské působení Petra Jilemnického*. In: *Peter Jilemnický*. Zborník statí, prejavov, fotografií a dokumentov, Bratislava, Tatran 1952, str. 87.

³⁾ Tamže,

vali za učiteľa na štátnej ľudovej škole vo Svrčinovci u Deja, okr. Čadca, s nástupom od 1. októbra 1923.

Na Kysuciach spoznáva ťažký život kopaničiarov a viaceré z týchto zážitkov transformuje do svojho románu Víťazný pád (vyšiel až v roku 1928). Veľmi intenzívne pracuje aj publicisticky a vo Svrčinovci organizuje komunistickú bunku. To vyvoláva neustály záujem nadriadených orgánov o Jilemnického prácu v škole. Školský inšpektor Točík však podáva do Bratislavy správu, podľa ktorej „menovaný je dobrý vlastenec, politicky nie je činný, organizačne nepracuje a nezaväzuje sa nijakým politickým stranám, píše do Pravdy chudoby a Rudého práva.“⁴⁾ Napriek tomu rozhodujú nadriadené orgány o Jilemnického preložení na štátnu ľudovú školu v Čadci, aby mohli bližšie sledovať jeho školskú i mimoškolskú prácu.

V roku 1926 Jilemnický vystupuje zo školských služieb a odchádza s výpravou Interhelpo do ZSSR do Karakirgízie. Pracuje tu ako učiteľ a kronikár, neskôr ho pre zlý zdravotný stav preložili na Kaukaz do dediny Pavlovka, kde žili starí českí usadlíci, a tu vyučuje na škole. Po roku opúšťa aj tieto miesta, lebo vedenie KSČ rozhodlo, že Jilemnický bude študovať na Štátnom inštitúte žurnalistiky v Moskve. V školskom roku 1927—1928 Jilemnický absolvuje prvý ročník vysokoškolského štúdia, ale po roku ho vedenie strany pre nedostatok skúsených redaktorov komunistickej tlače povoláva do Československa a ustanovuje ho za redaktora Pravdy chudoby v Moravskej Ostrave.

Zhoršujúca sa hospodárska situácia nepriaznivo postihuje aj komunistickú tlač, takže Jilemnický je nútený po čase vrátiť sa k učiteľskej práci. Hoci pobyt v ZSSR, práca v komunistickej tlači sú závažnými dôvodmi pre zamietnutie jeho žiadosti o znovuustanovenie do školských služieb, na zárok hlavného školského radcu referátu MŠaNO v Bratislave K. Jelínka bol ustanovený v šk. roku 1929—1930 ako výpomocný učiteľ na chlapčenskej meštianskej škole v Trnave, kde pôsobí aj jeho manželka.⁵⁾

Niekoľko týždňov po nástupe na školu bolo na Jilemnického zaslané udanie, podľa ktorého ešte v čase novinárskej činnosti poburoval občanov na verejnej schôdzke robotníctva proti republike. Priatelia ho vyzvali, aby sa miesta vzdal z osobných dôvodov. Urobil tak a po procese konanom v Nitre a v Bratislave, kde sa dočkal oslobodzujúceho rozsudku, bol ustanovený na ľudovú školu v Šajdíkových Humenciach pri Trnave. Letnú dovolenku trávi spolu s manželkou a priateľom F. Kráľom na mesačnom pobyte v Lotyšsku. V nasledujúcom školskom roku sa P. Jilemnický opäť vracia do Trnavy a zotrváva tam až do konca šk. roku 1931—1932.

Vzhľadom na zhoršený zdravotný stav manželky Ruženy (tuberkulózne ochorenie) rozhodujú sa pre ľudovú školu v Kostelci-Záskalí, okr. Považská Bystrica. Aj tu sa skoro zžívajú s každodennými starosťami pracujúcich. Z tohto obdobia je hodno spomenúť uskutočnenie rozsiahlej sociologickej ankety o sociálnych podmienkach žiakov v Kostelci-Záskalí. Jilemnickému sa podarilo metódou ankety získať rozsiahly materiál ilustrujúci zlé sociálne podmienky slovenského ľudu.⁶⁾ Hoci sa mu tu dobre učilo a mal tu aj dobré podmienky pre literárnu prácu, predseda Jilemnického lákala Bratislava. Od

⁴⁾ Tamže, str. 89.

⁵⁾ Truhlář, B.: *Peter Jilemnický — spisovatel, bojovník I.* Bratislava, Slov. spisovateľ 1955, str. 124.

⁶⁾ Kiripoľský, F.: *Máloznáma kronika Petra Jilemnického.* Učiteľské noviny, 11, 1961, č. 11, str. 9.

školského roku 1936—1937 sa s ním stretávame ako s definitívnym učiteľom na štátnej ľudovej škole vo Svätom Juri (dnes Jur pri Bratislave). Blízkosť Bratislavy ako kultúrneho centra mu umožnila ešte intenzívnejšie sa zapojiť do umeleckého života a mimoškolskej práce. Čoskoro prichádzajú pohnuté roky fašistického režimu. Jedným z dôsledkov nezmyselnej nacionalistickej politiky slovenskej buržoázie a kléru je aj vypovedanie českých občanov, úprimných priateľov Slovenska. Aj Jilemnický je začiatkom roku 1939 daný k dispozícii pražskému MŠaNO a v noci z 10. na 11. marca s pocitom roztrpčenia opúšťa milované Slovensko a odchádza do Poříčí v litomyšlskom kraji.

Počas vojny vyvíja aktívnu činnosť ako ilegálna spojka ÚV KSČ, po odhalení je však zatknutý a väznený v pracovných táboroch v Griebo v Anhaltsku a Dessau, odkiaľ sa však pri likvidácii tábora dostáva na slobodu.

Po oslobodení Československa sa Jilemnický aktívne zapája do budovania nového Československa. Prichádza do Bratislavy a tu sa spočiatku venuje publicistickej činnosti. Zároveň sa stáva poslancom KSS v Dočasnom národnom zhromaždení, pracuje v jeho kultúrnem a školskom výbore. Neskôr prechádza na Povereníctvo školstva, kde vedie oddelenie starostlivosti o vojnové siroty. Súčasne prispieva do tlače a zbiera materiál pre svoju Kroniku, ktorá vychádza v roku 1947. Od tohto roku pracuje ako stály delegát Slovanského výboru v Belehrade a v roku 1948 odchádza do Moskvy vo funkcii kultúrneho ataše. Množstvo každodennej práce ho vysiľuje a následkom prepracovanosti zomiera dňa 19. mája 1949 na srdečnú mŕtvicu. Jeho telesné pozostatky sú uložené na bratislavskom Slavíne. Po smrti mu prezident republiky a vláda ČSR udelili titul „Národný umelec“ in memoriam.⁷⁾

III. PEDAGOGICKÉ NÁHLADY PETRA JILEMNICKÉHO

Peter Jilemnický nezanechal ucelenejšie teoretické práce z oblasti pedagogiky. Jeho teoretické príspevky sa však okrajovo dotýkajú viacerých pedagogických problémov a boli reakciou na konkrétne problémy jeho učiteľskej a výchovateľskej praxe. Obsahujú mnohé podnetné myšlienky, ktoré v čase svojho vzniku boli reakciou na praktiky buržoáznej školy a jej výchovy. Z palety otázok, ktorým sa Jilemnický v teoretických článkoch venoval, všimneme si jeho náhľadov na otázky výchovy a vzdelávania, náhľadov na literatúru pre deti a náhľadov na sovietskú školu a jej prácu.

Vo viacerých článkoch si Jilemnický všíma problémy výchovy a vzdelávania. Správne pochopil dosah výchovy, keď píše, že „dobrá výchova je najlepšou zárukou našej sily a konečného víťazstva.“⁸⁾ Tu sa už jasne črtá Jilemnického znalosť učenia klasikov marxizmu-leninizmu o komunistickej výchove. Pri výchove detí významné miesto prisudzuje rodinnej výchove. Dôraz na otázku rodinnej výchovy vyplýval u Jilemnického z poznania nedostatkov pri výchove detí, s ktorými sa stretol vo svojej učiteľskej práci. Na mnohých miestach svojho učiteľského pôsobenia sa snažil sklbiť prácu školy a rodiny. Úlohu rodiny videl už pomerne široko, keď písal, že „rodina sa stará nielen o telesnú výchovu svojich dietok, poskytujúc im primeranej výživy,

⁷⁾ Truhlář B.: *Peter Jilemnický, spisovatel-bojovník*, II. diel. Bratislava 1958, str. 157.

⁸⁾ Jilemnický, P.: *Výchova dietok v proletárskej rodine*. Proletárka, r. II. z 1. mája 1923, str. 75.

⁹⁾ Tamže, str. 76.

odev a pohyb na zdravom vzduchu, ale zoznamujúc dietky so všetkým, čo okolo seba vidia, pôsobiac na vôľu, cit, utváranie charakteru, vychováva ich po stránke duševnej“.

Čiastočnú pozornosť venoval aj otázkam metód výchovy. Hoci nepodáva sústavnejší výpočet a charakteristiku výchovných metód, správne podčiarkuje v rodinnej výchove význam výchovného príkladu. „Dieťa sa najlepšie vychováva príkladom... Každý príklad mocne pôsobí na chovanca či je dobrý alebo zlý, vzbudzujúc v ňom pud napodobovací.“¹⁰⁾ Významným výchovným prostriedkom podľa Jilemnického je aj práca, jej výchovné pôsobenie.

V Jilemnického článkoch sa stretávame aj s niektorými didaktickými náhľadmi. V článku Kapitola o životnej škole vyslovuje svoje výhrady proti osnovám novozavedeného predmetu „občianska náuka a výchova“. Zastáva nesprávne stanovisko, keď nesúhlasí, aby sa učivo tohto predmetu určovalo záväznými učebnými osnovami. „Ak dokazujú najnovší metodikovia, že sa v žiadnom predmete nedá pridržovať sa tej či onej osnovy, tým viac to platí pre občiansku náuku a výchovu.“¹¹⁾ Rovnako nesprávne sa potom stavia aj proti rozdeleniu učiva tohto predmetu na vyučovacie hodiny.

Vo viacerých príspevkoch sa zaoberá Jilemnický disciplínou, podľa neho kázňou. Dá sa vypestovať hrou, ktorá obsahuje určité pevné pravidlá, dochvilnosťou, čiže pravidelným režimom činnosti a pridelením práce.¹²⁾ Na problematiku disciplíny nadväzovala potom myšlienka detskej samosprávy. Jilemnický v nej vidí taktiež jeden z významných výchovných prostriedkov.

Z pochopiteľných dôvodov boli P. Jilemnickému blízke otázky detskej literatúry, jej poslanie, tvorba, charakter a obsah. Hoci sám nenapísal diela pre deti (s výnimkou Troch rozprávok, ktoré vyšli až po jeho smrti v roku 1955 knižne), pozorne sledoval tvorbu v tomto literárnom žánri, podnecoval do nej priateľa Fraňa Kráľa a svoje náhľady uložil do niekoľkých teoretických príspevkov. Podľa spomienky F. Janeka mal Jilemnický v úmysle napísať štúdiu o moderných požiadavkách detskej literatúry, ale k práci sa nedostal.¹³⁾

Petrovi Jilemnickému išlo predovšetkým o nové poslanie detskej literatúry. Chcel, aby sa stala účinným výchovným prostriedkom, aby nadväzovala na výchovnú prácu v škole a v rodine. „Škola ani rodina nemôže plne uspokojiť zvedavosť detí, túžbu po poznaní, po kráse, po vzduchu.“¹⁴⁾ Túto výchovnú funkciu nemôže plniť detská literatúra buržoázneho charakteru, lebo táto nevychováva človeka pre boj proti buržoázii, za nastolenie nového spoločenského poriadku. Hlavnú úlohu novej detskej literatúry videl Jilemnický v tom, aby ona „neodvádzala od skutočného života, ale pripravovala pre nastávajúci boj.“¹⁵⁾

Jilemnický správne postrehol, že detskej literatúry je málo a nevyhovuje po ideovej, obsahovej a formálnej stránke. V príspevku O detskej literatúre uvádza tieto hlavné príčiny nedostatku kvalitnej detskej literatúry, resp. jej autorov: 1. neschopnosť niektorých autorov vrátiť sa do detskej psychiky, z čoho

¹⁰⁾ Tamže.

¹¹⁾ Jilemnický P.: *Kapitola o životnej škole*. Národná škola slovenská, 2, 1924, č. 11 – 12, str. 331.

¹²⁾ Jilemnický, P.: *Život v škole*. In: *Vždy s ľudom*. Články, fejtóny a prednášky. Bratislava, Slov. spisovateľ 1953, str. 421.

¹³⁾ Janek, F.: *Učiteľ Peter Jilemnický*. Učiteľské noviny 5, 1955, č. 20, str. 8.

¹⁴⁾ Jilemnický, P.: *O detskej literatúre*. Politika, 6, 1936, č. 10, str. 117.

¹⁵⁾ Tamže.

vyplýva chápanie detskej literatúry ako menejcenného literárneho žánru, 2. chýba odborná literárna kritika, ktorá by podporovala rozvoj tohto žánru, 3. chýba plánovitosť a záujem o vydávanie pokrokovej detskej literatúry.¹⁶⁾ Treba si uvedomiť, že v tomto čase bola slovenská literatúra chudobná na pokrokové diela detskej literatúry a len málokto spĺňali kritériá vytýčené P. Jilemnickým (napr. Čenkovej deti a Jano od F. Kráľa). Vo svojich príspevkoch sa Jilemnický zaoberá aj ďalšími otázkami detskej literatúry. Upozorňuje napríklad, že reč detskej literatúry má byť jasná, správna a jednoduchá a má byť oprostena od zložitých obrazov a prirovnaní, ktoré by dieťa nemuselo vždy správne pochopiť.¹⁷⁾

Mnoho pozornosti venoval Peter Jilemnický aj sovietskej škole, s ktorej prácou sa aj prakticky oboznámil počas svojho pobytu v Sovietskom zväze. Poznatky získané teoretickým štúdiom i praktickou prácou potom propagoval medzi slovenskými učiteľmi. V článku Sovietska škola (pod zorným uhlom slovenského učiteľa) píše, akými významnými premenami prešla sovietska škola po VOSR. Vyzdvihuje najmä jej marxistické zameranie, keď „výrobná činnosť, vyučovanie a telocvik budú tvoriť jeden organický celok“.¹⁸⁾ V ďalších článkoch podáva pre slovenské učiteľstvo ľudových škôl praktické návody na využitie komplexového vyučovania. Podľa Jilemnického komplexové vyučovanie je výsledkom zblížovania školy so životom, školy, ktorá „ide od prírody ďalej, ide k práci človeka a od pracujúceho človeka k celej spoločnosti, jej organizácii, štruktúre... preto musela odstrániť predmetové vyučovanie a nahradila ho vyučovaním komplexovým.“¹⁹⁾ Jilemnický tu presne nepostihol sploštené pochopenie a realizáciu princípu úzkej súvislosti školy a pracovnej činnosti, nepostrehol, že sa tu v konečnom dôsledku narušuje v školskej práci systém predmetov, čím dochádza k zníženiu úrovne teoretického vzdelávania, prípadne ho úplne vylučuje, čo opäť postihuje najciteľnejšie najširšie ľudové vrstvy, lebo komplexové vyučovanie sa odporúčalo najmä pre národné školy.

Mnoho vynaliezavosti uplatnil Peter Jilemnický pri rozvíjaní metodiky vyučovania jednotlivých predmetov, najmä slovenského jazyka, slohu, zemepisu a ďalších. Je prirodzené, že ako spisovateľ mal k otázkam vyučovania slovenského jazyka a slohu mimoriadne vrelý vzťah. To ho viedlo k tomu, aby neprijímal všeobecné metodické pokyny pre vyučovanie týchto predmetov, ale aby k nim pristupoval tvorivo a originálne. Navyše vyučovacie metódy nechápal len úzko didakticky, ale snažil sa o zvýraznenie ich výchovného dosahu, čo znamenalo už uplatňovanie zásady výchovnosti vyučovania vtedy rodiacej sa socialistickej pedagogiky. O tomto smere Jilemnického metodického práce svedčí aj spomienka jeho žiaka F. Janeka: „Pamätám sa na slohovú úlohu Nová rozprávka o repe. Začal známu rozprávku o veľkej repe. Potom otázkami prešiel na skutočnosť a rozvíjal myšlienku, ako z repy namáhavou prácou roľníkov na poli a robotníka v cukrovare vyrobí sa cukor. A nová rozprávka aj inak končí... Naša slohová úloha nebola už len prostým opisom prác spojených s repou na poli a v cukrovare, ale každý svojím spôsobom

¹⁶⁾ Tamže, str. 117–118.

¹⁷⁾ Jilemnický, P.: *Poznámky k literatúre žiackych knižníc*. In: *Vždy s ľudom*. Články, fejtóny a prednášky. Bratislava, Slov. spisovateľ 1953, str. 428.

¹⁸⁾ Jilemnický, P.: *Sovietska škola (pod zorným uhlom slovenského učiteľa)*. Národná škola slovenská, 7, 1929–30, č. 10, str. 131.

¹⁹⁾ Tamže.

rozpriadal myšlienku, i keď, pravda ešte nie celkom uvedomelo, ako si prácu robotníka prisvojuje kapitalista.“²⁰⁾ Pri vyučovaní slohu dbal nielen na výber témy, ale dbal aj na to, aby žiaci presne, spisovne a pekne vyjadrovali svoje myšlienky v písomnom prejave. Pre potreby vyučovania slohu písal Jilemnický aj drobné rozprávky a verše a mal v úmysle napísať aj príručku pre žiakov o vyučovaní slohu a vyplňovaní občianskych písomností. Pre Jilemnického značnú literárnu a publicistickú zaneprázdnenosť nedošlo k realizácii tejto zaujímavej myšlienky.²¹⁾

Jilemnického kolega J. Kedro uvádza, že Peter Jilemnický sa pri vyučovaní gramatiky „vôbec nedržel učebnice, sám si zostavoval celé vety podľa svojho.“²²⁾

Na vyučovanie zemepisu používal vlastnoručne zhotovenú mapu Československa. Jeho trnavskí žiaci na to upozorňujú v jednom spomienkovom článku, kde píše: „Učili sme sa o ČSR a Jilemnický nosieval na hodiny akési plátno s nákresem hraníc. Pri výklade učiva vždy zakresľoval hory, rieky a mestá.“²³⁾

Princíp názornosti uplatňoval aj pri vyučovaní prírodopisu. Pokiaľ sa dalo, vyučoval ho v prírode. S manželkou Ruženou zriadil v Kostolci-Záskali ovocnú, zeleninovú a ozdobnú záhradku ako aj pokusné pole a ovocnú škôlku. Takto sa mohli žiaci priamo nielen oboznámiť s novými prírodopisnými poznatkami, ale mohli aj doma uplatniť nové pestovateľské metódy, ku ktorým ich Jilemnický nabádal.²⁴⁾

Uplatňovanie princípu názornosti viedlo Jilemnického k príprave učebných pomôcok. V. Dočkalová vo svojej práci uvádza, že Jilemnický si mnohé pomôcky, nákresy, diagramy a pod. sám zhotovoval a v škole na Kysuciach založil malý chemický kabinet.²⁵⁾

Aj vo vyučovaní telesnej výchovy priniesol Jilemnický značne nové pohľady. Úlohu telesnej výchovy videl v napomáhaní harmonického a zdravého telesného vývoja, a preto podporoval u svojich žiakov záujem o hry a turistiku. Počas pobytu v Sovietskom zväze sa zasadil o to, aby sa na tamojšej škole v Pavlovke venovala telesnej výchove patričná pozornosť. Treba dodať, že do Jilemnického príchodu na školu v Pavlovke telesná výchova nebola zaradená v učebnom pláne.²⁶⁾

Zaujímavou kapitolou v Jilemnického učiteľskej práci je aj vyučovanie počiatočného čítania pomocou globálnej metódy. Používanie globálnej metódy bolo výsledkom reformistických snáh, ale lekári vyslovovali proti jej používaniu viacero námietok. Peter Jilemnický i Fraňo Král jej pomocou dosahovali dobrých vyučovacích výsledkov a propagovali ju aj medzi svojimi kolegami. V. Dočkalová vo svojej práci uvádza, že jedným z predpokladov úspešného vyučovania globálnou metódou v prípade Jilemnického bola jeho metodická zručnosť, predchádzajúce skúsenosti a jeho mimoriadna pracovná disciplína.²⁷⁾

²⁰⁾ Janek, F.: *Môj učiteľ Peter Jilemnický*. Učiteľské noviny, 4, 1954, č. 30—31, str. 6.

²¹⁾ Dočkalová, V.: cit. dielo, str. 37.

²²⁾ *Peter Jilemnický*. Zborník z príležitosti 70. výročia narodenia. Bratislava, Obzor 1972, str. 243.

²³⁾ *Bývalí žiaci spomínajú na láskavého učiteľa*. Učiteľské noviny 6, 1956, č. 14, str. 5.

²⁴⁾ Schubert, J.: *Pedagogický profil Petra Jilemnického*. In: *Zborník Pedagogika-psychológia I*. Bratislava, SPN 1961, str. 40.

²⁵⁾ Dočkalová, V.: cit. dielo, str. 86.

²⁶⁾ Tamže, str. 80.

²⁷⁾ Tamže, str. 89.

Za svojho pobytu v Sovietskom zväze sa teoreticky oboznámil a prakticky aj uplatňoval komplexové vyučovanie. Po návrate do školských služieb v Československu sa k tejto metóde vracia a propaguje ju medzi slovenskými učiteľmi. Nepostrehol však, že komplexové vyučovanie odstraňuje zo školy systém predmetov, a tým znižuje úroveň poznatkov, ktoré musia žiaci nadobudnúť.

Veľmi rozsiahla bola aj Jilemnického práca na poli sociálnej starostlivosti o mládež. Poznal bezprostredné príčiny chudoby a nízkej kultúrnej úrovne pracujúcich v podmienkach kapitalizmu, a preto sa snažil tieto nedostatky aspoň čiastočne zmierniť.

Počas svojho pôsobenia v Kostelci-Záskali na podnet nadriadených orgánov realizuje v roku 1933 anketu o sociálnom položení žiakov. V tejto ankete nemilosrdne odhaľuje biedne sociálne, zdravotné, bytové a hygienické pomery, v ktorých žijú žiaci a ich rodičia. Podrobnejšie výsledky ankety aj výsledky tej istej ankety zopakovanej po takmer tridsiatich rokoch riaditeľom školy v Kostelci-Záskali uvádza vo svojom článku F. Kiripoľský.²⁸⁾ Podobne zameraný dotazník o sociálnych otázkach zostavuje Jilemnický spolu s kolegom Arpádcom Felcánom aj na škole vo Svätom Jure a na základe tohto dotazníka rozvíjajú potom obaja rozsiahlu osvetovú a agitačnú prácu v rodinách žiakov (aby sa napr. deťom nepodávalo víno atď.).²⁹⁾

Jeden z Jilemnického žiakov na škole v Trnave spomína, že Peter Jilemnický sa vždy staral, aby najchudobnejšie deti v triede netrpeli hladom, a neraz sa s nimi rozdelil o vlastnú desiatu.³⁰⁾ Ten istý autor ďalej píše: „Zavolať ma (Peter Jilemnický – pozn. aut.) k sebe na byt a priamo mi nariadil, že musím ísť k lekárovi. Dal mi obálku s menom lekára a šiel som. Keď som prišiel k lekárovi, boli tam už štyria chlapi, takí ako ja, a tiež mali lístky od Jilemnického. Peter Jilemnický nás všetkých sem odporúčal, že sme zle živieni, zle ošatení, že trpíme podvýživou. V ošacovacej akcii sa za nás priamo bil...“³¹⁾

Na škole v Kostelci-Záskali usporadúval Jilemnický spolu s manželkou Ruženou tzv. slaninkovú akciu. „Tri razy týždenne dostávali všetci žiaci bez výnimky kúsok slaninky. Bolo to pre nich niečo neobvyklého a požívali slaninku s veľkou chuťou. Slaninka bola kupovaná za honoráre, ktoré správca školy Peter Jilemnický dostával za svoje literárne prednášky.“³²⁾

Známe boli aj Jilemnického „ošacovacie akcie“, ktoré poriadal na jeseň. Keď sa mu v roku 1933 neozvali jeho priaznivci z Čiech, ktorí mu pravidelne zasielali staré detské šatstvo, obrátil sa listom na Fraňa Kráľa, vtedy učiteľa v Bratislave, aby mu pomohol. „A tu mi prišli na um moje doterajšie návštevy u Teba v triede, predstavoval som si tie Tvoje detičky, ktoré hoci prváčkovia, vyrovnajú sa vzrastom aj mojím žiačkom z tretieho školského roku, a rozhodol som sa poprosiť Ťa, či by si bol ochotný rozprávať svojim detičkám o našej škole, o živote našich detí a pohnúť ich k dobrému skutku: ku zbierke šiat,

²⁸⁾ Kiripoľský, F.: *Máloznáma kronika Petra Jilemnického*. Učiteľské noviny, 11, 1961, č. 11, str. 9.

²⁹⁾ Dočkalová, V.: cit. dielo, str. 40.

³⁰⁾ Barančok, M.: *Spomienky na Petra Jilemnického*. Učiteľské noviny 4, 1954, č. 11, str. 3.

³¹⁾ Tamže.

³²⁾ Machan, T.: *Jilemnický a stredné Slovensko*. In: *Zborník z príležitosti 70. výročia narodenia*. Bratislava, Obzor 1972, str. 150.

³³⁾ *Zborník statí, prejavov, fotografií a dokumentov*. Bratislava, Tatran 1952, str. 227.

jednotlivých kúskov odevu a obuvi, ktoré by ste snáď mohli za 10—12 dní medzi sebou vyzbierať a nevyplatene poslať na našu školu.“³³⁾ Výsledkom tejto akcie bola takmer dvadsaťkilogramová zásielka šatstva a obuvi pre Jilemnického žiakov.

Sociálne pomery žiactva sa zrkadlia aj v Jilemnického záznamoch v oficiálnych školských hláseniach. Napr. vo výkaze dochádzky a prospechu žiactva uvádza niektoré zdravotné a sociálne údaje. „Šimon B. v máji sa začal túlať a v júni sústavne nedochádzal do školy. Ľudovít H. — v dňoch 19.—23. mája nemal topánok“³⁴⁾ a pod.

Sociálnymi otázkami mládeže sa Peter Jilemnický zaoberal už počas svojho pobytu v pracovnom tábore v Griebo, kde spolu s učiteľom J. Pancířom premýšľali nad charakterom, poslaním a organizáciou sociálnej starostlivosti pre mládež po ukončení vojny. Po oslobodení uložilo Povereníctvo školstva v Bratislave Petrovi Jilemnickému organizovať sieť útulkov pre vojnové siroty. Za veľmi ťažkých podmienok cestoval po Slovensku, hľadal vhodné priestory, zabezpečoval ich vybavenie, vyberal učiteľov a vychovávateľov. Jilemnický považoval sociálnu starostlivosť za „prirodzenú súčasť celkovej politiky štátu, ktorý sa snaží podchytiť, podporovať a rozvíjať všetky zjavné alebo došiaľ utajené zdravé sily národa“.³⁵⁾

Z Á V E R

V našej práci sme sa pokúsili načrtnúť profil a pedagogické náhľady Petra Jilemnického. Zamerali sme sa predovšetkým na súhrnnejšie zachytenie jeho pedagogických názorov. Videli sme, že ako učiteľ uvádzal do praxe mnohé pokrokové zásady formujúcej sa socialistickej pedagogiky, princípy výchovnosti vyučovania, názornosti a pod. Vyslovil mnoho zaujímavých myšlienok na problematiku výchovy a vzdelávania, na problematiku detskej literatúry, sovietskej školy a metodiky vyučovania predmetov. Veľký kus práce vykonal Jilemnický aj na poli sociálnej starostlivosti o žiakov.

Ak teda hodnotíme osobnosť a učiteľskú prácu Petra Jilemnického, považujeme ho popri Fraňovi Kráľovi a Jánovi Nálepkevi za jedného z najvýznamnejších slovenských vlasteneckých učiteľov, ktorý stál na strane slovenského ľudu a v jeho prospech vedel vždy a v pravý čas vykonať zásluhný čin. Časy starej buržoáznej spoločnosti a jej praktiky sú už dávno iba históriou. Napriek tomu nepovažujeme tento „výlet“ do nedávnej histórie len za príležitostnú spomienku na ľudí a udalosti, ale sme pamätliví toho, že čím viac sa pozeráme do minulosti, tým ďalej uvidíme do budúcnosti.

³⁴⁾ Výkaz dochádzky a prospechu žiactva II. triedy Štátnej ľudovej školy vo Svätom Jure pri Bratislave. - Archív ZDS v Jure pri Bratislave, č. inv. /1234/36.

³⁵⁾ Jilemnický, P.: *Sociálna starostlivosť o študujúcu mládež a čo s tým súvisí*. Pravda, 28. apríl 1946, str. 4.

ВЛАДИМИР МИХАЛИЧКА

УЧИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ ПЕТРА ИЛЕМНИЦКОГО

Свою статью автор посвятил дидактической деятельности и педагогическим взглядам выдающегося словацкого учителя периода буржуазной ЧСР, народного художника Петра Илемницкого (1901–1949), начертав его краткую биографию как писателя и учителя. Основную часть статьи составляет сводный обзор педагогических взглядов Илемницкого. В сфере своей учительской практики Илемниц-

кий претворял в жизнь прогрессивные принципы формирующейся социалистической педагогики, принципы воспитательности процесса обучения, наглядности и пр. В своих теоретических статьях он высказал интересные идеи к проблематике воспитания и образования, к проблематике детской литературы, советской школы и методике преподавания предметов. Много потрудился Илемницкий также на ниве социального призрания учащихся.

VLADIMÍR MICHALIČKA

PETR JILEMNICKÝ'S WORK AS A TEACHER AND HIS PEDAGOGICAL VIEWS

In this article the author deals with the teaching activities and pedagogical ideas of an outstanding Slovak teacher in the period of the bourgeois Czechoslovak Republic, the national artist Petr Jilemnický (1901–1949). He gives a brief outline of his biography, his work as a teacher and as an artist. The core of the article is a summary of Jilemnický's main pedagogical ideas. In his classroom practice Jilemnický introduced many progressive principles

of the arising Socialist pedagogy, the principles of character training in classroom instruction, object teaching, and the like. His theoretical articles contain interesting ideas concerning the problems of moral training and education, the problems of children's literature, the Soviet school, and the methodology of teaching subjects. A great deal was achieved by Jilemnický also in the field of pupils' social welfare.